

SLOBODA VJEROVANJA U SVJETLU II. VATIKANSKOG KONCILIA

Uvod

Ivica Šimunović

Sloboda vjerovanja čest je termin koji susrećemo u današnjem društvu, jer se upravo ovo pravo ljudske osobe u mnogim zemljama osporava ili potpuno niječe, iako spada u jedno od najviših prava, ali i najtežih obveza jednog naroda. U ovome svojem radu upravo bih želio progovoriti o ovoj problematici u svjetlu deklaracije Drugoga vatikanskoga sabora o slobodi vjerovanja *Dignitatis humanae*.

Ovaj svoj rad podijelit ću na tri dijela. U prvom dijelu pokušat ću predstaviti sam pojam sloboda i njegovo značenje. Potom ću u drugom dijelu nešto reći o pojmu religije, te o njegovom značenju, jer je ovaj pojam isto tako kao i pojam slobode povezan sa slobodom vjerovanja. Na kraju treći, završni dio, podijelit ću na dva dijela. U prvom dijelu progovoriti ću nešto o samom nastanku i strukturi deklaracije o vjerskoj slobodi, a potom ću u drugom dijelu ukratko izložiti koncilski nauk o slobodi vjerovanja.

1. Pojam sloboda i njegovo značenje

Sloboda je bitan i konstitutivan dio osobe, te ujedno i neotuđivo pravo stvorene ljudske naravi, koje je prikladno za promicanje čovjekova rasta prema vlastitu ispunjenju.¹ Čovjek se zaista u svojem temelju razlikuje od svega drugoga u svojoj okolini time što on ne egzistira upregnut u neki univerzalni naravni sklop, u nekoj neprekidnoj i

Sloboda je bitan i konstitutivan dio osobe, te ujedno i neotuđivo pravo stvorene ljudske naravi, koje je prikladno za promicanje čovjekova rasta prema vlastitu ispunjenju

¹ T. STANCATI, Sloboda, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 1057

isključivoj determinaciji svojega bitnog ispunjenja, nego je postavljen u „otvoreno“, što znači da je njegova zadaća da sam ostvari različite povijesne mogućnosti i da u tome nađe svoj bitni izraz. Čovjek zaista mora preuzeti zadaću svoje osobne slobode, jer svako odricanje od te slobode bilo bi odricanje od onog bitnog u čovjeku i tako na kraju napuštanje samoga sebe.²

S teološkog poimanja slobode, koje je svojevrсна sinteza njezina filozofskog i biblijskog poimanja³, sloboda je istinski subjekt koji je kadar ući u dijalog i uspostaviti odnos saveza, to jest ljudsko stanje koje je Stvoritelj htio, kako bi samoga Boga mogao spoznati slobodan čovjek. Filozofsko poimanje slobode, još od vremena antike, na slobodu gleda kao na autonomiju, to jest spontano djelovanje subjekta koje svoje uzroke nema izvan sebe, nego isključivo u sebi, i koje je, kao takvo, bitni dio određene naravi, te se onda ta sloboda pokazuje kao sloboda od nečega i kao sloboda za nešto. Samu fenomenologiju takvog poimanja slobode filozofija je opisala kao mogućnost izbora, koji se onda može shvatiti pod tri vidika. Ponajprije ju shvaća kao mogućnost izbora između djelovanja i nedjelovanja ili *libertas exercitii*. Nadalje na nju gleda kao na mogućnost izbora između dvaju vrijednostnih suprotnosti ili *libertas contrarietatis*, te na koncu kao

² K. RAHNER- H. VORGLIMLER, *Teološki rječnik*, Đakovo, 2004., 531

³ Š. MARASOVIĆ, Sloboda i odgovornost, temelj kršćanskog ponašanja, u: *Crkva u svijetu*, 40(2005) 4, 447

mogućnost izbora unutar različitih inačica iste vrijednosne odrednice.⁴

Samo Sveto pismo nam ne donosi jedan jedinstven pojam slobode. U Starom zavjetu na slobodu se gleda kao na program, koji Bog hoće ostvariti za Izrael koji je rob u Egiptu, te upravo kroz epopeju izlaska Bog otkupljuje Izraelovu slobodu, darujući mu pritom dostojanstvo naroda, te identitet partnera u savezu, kojega mu poštivanje jamči blagostanje i slobodnu budućnost.⁵ Isto tako u Starome zavjetu sloboda se uglavnom shvaća na nekoliko načina. Ponajprije kao stanje suprotno onom u kojem se nalazi sluga i rob, potom kao sloboda od poreza, te na kraju kao politička sloboda.⁶ Novi nam zavjet za razliku od Staroga donosi nam gotovo potpuno novu sliku slobode, koja svoj najviši stupanj pokazuje u Isusu Kristu, koji naviješta i ponovno uspostavlja posvemašnje slobodno Božje gospodstvo nam svemirom i cjelokupnom poviješću, te se tako pokazuje većim od predaja i zakona budući da se sloboda do njega sastojala samo u tome da treba znati, slušati, spoznati, razmatrati, te na koncu ostvariti zakon koji je Bog dao.⁷ Iz svega ovoga možemo zaključiti da u Novom zavjetu sam pojam sloboda susrećemo ponajprije u smislu nenavezanosti na neki propis (Mt

⁴ Š. MARASOVIĆ, Sloboda i odgovornost, temelj kršćanskog ponašanja, u: *Crkva u svijetu*, 40(2005) 4, 447

⁵ T. STANCATI, Sloboda, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, 1058

⁶ Š. MARASOVIĆ, Sloboda i odgovornost, temelj kršćanskog ponašanja, u: *Crkva u svijetu*, 40(2005) 4, 448

⁷ T. STANCATI, Sloboda, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, 1058

17,26), potom kao nenavezanost na neku osobu (1 Kor 7,39), nadalje kao nenavezanost na neku stvar (Gal 2,4), te na koncu kao slobodu vjernika od grijeha i smrti (Rim 6,11).⁸

Stoga upravo Kristov dolazak i cilj njegova dolaska pokazuju da je čovjek lišen istinske slobode, koja jedino dolazi od Boga, te se upravo zato Krist svojim propovijedanjem evanđelja oprostjenja grijeha i vječnoga života u kraljevstvu Božjemu, pokazuje kao navjestitelj upravo te istinske slobode. Isto tako i svi oni koji prijanjaju uz njegov navještaj ulaze u prostor slobode, jer im je udijeljeno posinaštvo sinova Božjih.⁹ Čovjekova sloboda tako nije plod očitovanja samo nekakve sile, nego poniznosti i žrtve Isusa Krista, koji je svojom smrću i uskrsnućem otkupio čovjeka od spona grijeha i smrti koji ga drže okovanim, a upravo je zadaća Duha Svetoga da nas ljude povezuje sa spasenjskim Kristovim otajstvom, koje nas oslobađa spona grijeha i smrti.¹⁰

Tijekom povijesti crkveno je učiteljstvo uvijek branilo slobodu ujedno odbacujući razne oblike antropološkog determinizma, jer je Bog čovjeka stvorio slobodnim, te ujedno kadrirao da se na etičkoj i psihološkoj razini odgovorno opredijeli za opravdanje ili krivnju neovisno o vanjskim ili unutarnjim utjecajima. No, isto je tako bitno naglasiti da iako je ona Božjim darom u Isusu Kristu

utemeljena, ona još uvijek stoji pod opasnim uvjetima ovozemaljskog života, te se nalazi u mnogostrukoj opasnosti da posluži kao opravdanje za sebičnost i razuzdanost.¹¹ No, temeljno određenje kršćanske slobode je upravo eshatološko, jer i ona zajedno sa svim stvorenjem mora čekati da bude savršeno i konačno oslobođena od ropstva u koju će uroniti naša sloboda oslobođena Isusom Kristom.¹²

2. Pojam religija i njegovo značenje

Pojam religija fenomenološki se često definira kao „ophođenje sa svetim“, ali sam termin ophođenje može imati veliku širinu značenja i obuhvatiti teoretske, estetske i etičke religiozne čine.¹³ No, isto tako religiju, koja je ujedno i povijesno kulturalni pojam, možemo definirati i kao odnos čovjeka vjernika s Bogom u kojega vjeruje, a sam izraz se prvenstveno rabi za označavanje raznovrsnih oblika izražavanja toga odnosa. O samom pojmu religije govori nam i sv. Toma Akvinski, koji naglašava da se zadaća religije sastoji upravo u usmjeravanju čovjeka prema Bogu, te sve one koji pitaju za Boga, naziva religioznima.¹⁴ Novija pozitivna vrednovanja na religiju gledaju kao na konkretizaciju beskonačne transcendencije čovjeka, shvaćajući ju pritom kao cjelokupan izraz neobezvrijedivosti čovjekovih nada,

⁸ Š. MARASOVIĆ, Sloboda i odgovornost, temelj kršćanskog ponašanja, u: *Crkva u svijetu*, 40(2005) 4, 449

⁹ *Isto*, 1056

¹⁰ T. STANCATI, Sloboda, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, 1059

¹¹ K. RAHNER- H. VORGLIMLER, *Teološki rječnik*, 532

¹² Usp. Š. MARASOVIĆ, Sloboda i odgovornost, temelj kršćanskog ponašanja, u: *Crkva u svijetu*, 40(2005) 4, 453

¹³ K. RAHNER- H. VORGLIMLER, *Teološki rječnik*, 487

¹⁴ *Isto*, 486.

istinskih potreba i beskonačnih želja.¹⁵

Ovdje je posebno bitno istaknuti da iako je pogrešno svođenje religioznog čina na moralni čin, gotovo je u svim religijama prisutna sveza između religiozne i moralne sfere, jer ima mnogo religioznih ljudi koji žive nemoralno, no isto tako ima i onih koji žive moralno.

3. Pravo na vjersku slobodu

3.1 Deklaracija o slobodi vjerovanja "Dignitatis humanae"

Vjerska sloboda je sloboda čovjeka da prema svojoj vlastitoj savjesti ispovijeda jednu ili nijednu religiju, a da to ispovijedanje očituje u onoj mjeri da se drugima time ne nanosi šteta.¹⁶ Samo pravo na vjersku slobodu nije ni moralna dozvola prijanjati uz zabludu, ni uključivo pravo na zabludu, nego naravno pravo ljudske osobe na građansku slobodu, a koje se odnosi na zaštićenost te osobe u vjerskoj stvari, unutar državnih granica, od izvanjskog pritiska i to od strane političke vlasti, koja se treba pobrinuti da to naravno pravo, u pravnom uređenju nekog društva bude tako priznato da postane građansko pravo.¹⁷

Sama deklaracija o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae*, koja je nezaobilazan dokument za bilo kakav govor o vjerskim slobodama, donešena je na Drugom vatikanskom saboru

7. prosinca 1965. g.,¹⁸ ali prije njezinog donošenja trebalo je riješiti nekoliko pitanja. Katolička Crkva sve do pape Pija XII. uključivo zastupala je stav da je tema vjerske slobode nužno povezana s pitanjem istine, te se tako i na nekim zasjedanjima Drugog vatikanskog sabora sloboda vjerovanja i nadalje krivo shvaćala kao sloboda od istine, pa se stoga na koncilu stalno iznova naglašavalo da ideja slobode nipošto ne znači umanjivanje svete obveze savjesti, to jest traženja duha istine, nego da se idejom slobode vjerovanja želi upravo pojasniti Božji apel na čovjekovu slobodu koja jedina može reći da ljubavi.¹⁹ Na koncilskim zasjedanjima o deklaraciji o vjerskoj slobodi posebno je ostao upečatljiv govor kardinala Berana, koji je godina bio progonjen zbog svoje vjere u svojoj rodnoj Češkoj, a koji je istaknuo da svako nasilje u službi vjere na kraju ranjava samu tu vjeru.²⁰ Veliku ulogu u oblikovanju deklaracije imala je i enciklika pape Ivana XXIII. *Pacem in terris* iz 1963. godine, koja se isto tako na nekoliko mjesta i citira u samoj deklaraciji.

Sama deklaracija se sastoji od 15 brojeva podijeljenih u dva dijela. Prvi dio nosi naslov Opće načelo slobode vjerovanja, a govori o samom predmetu i temelju slobode vjerovanja, potom o slobodi vjerovanja i čovjekovom odnosu prema Bogu, slobodi religijskih zajednica, obitelji i slobodi vjerovanja, o samoj odgovornosti za slobodu

¹⁵ *Isto*, 487.

¹⁶ K. RAHNER- H. VORGLIMLER, *Teološki rječnik*, 657

¹⁷ HRVATSKABISKUPSKAKONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., 528

¹⁸ J. RATZINGER, *Posljednje koncilsko zasjedanje*, Zagreb, 2008., 19

¹⁹ *Usp. Isto*, 15-16.

²⁰ *Isto*, 19

vjerovanja, potom granicama slobode vjerovanja, te na koncu o odgoju za služenje slobodom. Drugi dio deklaracije nosi naslov Sloboda vjerovanja u svjetlu objave, a govori o korijenima slobode vjerovanja u objavi, potom slobodi i činu vjere, postupanju Krista i apostola, o hodu Crkve njihovim stopama, te na koncu o slobodi i poslanju Crkve.

Sabor isto tako naglašava da su „svi ljudi dužni istinu, osobito u onome što se tiče Boga i njegove Crkve, tražiti i, pošto je upoznaju, prihvatiti i ostati joj vjerni, a ta dužnost proizlazi iz same naravi ljudi“.

3.2 Koncilski nauk o slobodi vjerovanja

Deklaracija o slobodi vjerovanja *Dignitatis humanae* definira vjersku slobodu kao slobodu od svake prisile u vjerskim stvarima, jer sve zajednice prema Drugom vatikanskom saboru imaju jednaka prava, te se ni jedna vjerska zajednica ne smije nepošteno propagirati (DH 4). Sabor ujedno traži teološko utemeljenje vjerske slobode upravo u pozivu Isusa i njegovih učenika na slobodu čovjeka.²¹ Isto tako bitno je ovdje i naglasiti da samo pravo na vjersku slobodu ne može biti samo po sebi neograničeno, a ni jednostavno ograničeno „javnim poretkom“, zamišljenim prema pozitivističkom ili naturalističkom mjerilu.²² Nego, dužne granice, koje su povezane s tim pravom,

²¹ K. RAHNER- H. VORGLIMLER, *Teološki rječnik*, 658

²² HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, 529

treba da , u skladu sa zahtjevima općega dobra, za određene društvene prilike odredi politički razbor, i odobri građanska vlast „po pravnim normama u skladu s objektivnim moralnim poretkom“ (DH 7).²³

Sabor isto tako naglašava da su „svi ljudi dužni istinu, osobito u onome što se tiče Boga i njegove Crkve, tražiti i, pošto je upoznaju, prihvatiti i ostati joj vjerni, a ta dužnost proizlazi iz same naravi ljudi“.²⁴ Ona nije oprečna „iskrenom poštovanju“ prema raznim vjeroispovijestima koje „nerijetko odražavaju zraku one istine što prosvjetljuje sve ljude (NA 2)“²⁵, a ni zahtjevu ljubavi, koji kršćane potiče da se „s ljubavlju, mudrošću i strpljivošću odnose prema ljudima koji su s obzirom na vjeru u zabludi ili neznanju (DH 14)²⁶, budući da je čovjekova dužnost iskazivati Bogu pravo štovanje.

Crkva, neprestano navješćujući ljudima evanđelje, svakodnevno se trsi da oni kršćanskim duhom prožmu mentalitet i navike, zakone i strukture zajednica u kojima žive, jer je zaista društvena dužnost kršćanina da u svakome čovjeku poštuju i

²³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. XII. 1965.), br. 7, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

²⁴ *Isto*, br. 1

²⁵ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Nostra aetate. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskoj religiji* (18. XI. 1965.) br. 2, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

²⁶ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. XII. 1965.), br. 14, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008

bude ljubav prema istini i dobru²⁷, te se od njih ujedno i traži da svoje bližnje upoznaju s bogoštovljem „jedine prave religije koja postoji u katoličkoj i apostolskoj Crkvi (DH 1)“. Stoga su upravo kršćani pozvani da budu svjetlo svijeta, a Crkva da tako očituje kraljevsku vlast Kristovu nad ljudskim društvima, te cjelokupnim stvorenjem.²⁸

Isto tako deklaracija o slobodi vjerovanja naglašava da u vjerskoj stvari nitko ne smije biti primoravan da radi protiv svoje savjesti, niti sprječavan da, unutar dužnih granica radi po svojoj savjesti, i to privatno ili javno, bilo sam bilo udružen s drugima (DH 2)²⁹, jer se pravo na slobodu vjerovanja temelji na samoj naravi ljudske osobe, budući da njezinom dostojanstvu pristaje da slobodno prijanja uz božansku istinu koja nadilazi vremenski poredak.³⁰ Nadalje koncilski nauk sadržan u deklaraciji o slobodi vjerovanja naglašava i to da ako se jednoj vjerskoj zajednici dade posebno građansko priznanje u pravnom poretku, države, uzevši u obzir posebne okolnosti naroda, nužno je da se i svim drugim građanima i vjerskim zajednicama prizna pravo na slobodu u vjerskoj stvari i da se ono poštuje (DH 6).³¹ Isto tako i blaženi

papa Ivan Pavao II. u svojoj apostolskoj pobudnici *Christifideles laici* ističe da je pravo na vjersku slobodu jedno od najviših prava i najtežih obveza svakog naroda, koji zaista želi zajamčiti dobro osobe i samoga društva.³²

Zaključak

Drugi vatikanski sabor u svojoj deklaraciji o slobodi vjerovanja *Dignitatis humanae* jasno naglašava da svaka ljudska osoba ima pravo na slobodu vjerovanja, te da se takva sloboda sastoji ponajprije u tome da svi ljudi moraju biti izuzeti od pritiska bilo pojedinca, bilo društvenih skupina ili bilo koje ljudske vlasti, i to tako da u vjerskoj stvari nitko ne bude primoravan da radi protiv svoje savjesti ni sprječavan da radi po svojoj savjesti, privatno i javno, bilo sam bilo udružen s drugima, unutar dužnih granica (DH 2).³³ Upravo poštivanje ovoga prava simbolički je znak „istinskog napretka čovjeka u svakom režimu, to jest u svakom društvu, sustavu i cjelini“.³⁴

No, da bi se ovo moglo ostvariti u pojedinom društvu potrebno je ispravno razumijevati čovjekovu slobodu, jer prava je sloboda upravo u služenju dobru i pravednosti, a svaka zloupotreba slobode vodi u ropstvo zla i grijeha. Ona se prvenstveno vježba u međuljudskim odnosima, a svaka ljudska

²⁷ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, 527

²⁸ Usp. PAPINSKO VIJEĆE IUSTITIA ET PAX, *Kompandij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., 120

²⁹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. XII. 1965.), br. 2, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

³⁰ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, 527

³¹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Digni-*

tatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja (7. XII. 1965.), br. 6, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

³² PAPINSKO VIJEĆE IUSTITIA ET PAX, *Kompandij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., 392

³³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. XII. 1965.), br. 2, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

³⁴ Usp. PAPINSKO VIJEĆE IUSTITIA ET PAX, *Kompandij socijalnog nauka Crkve*, 119-120.

osoba, budući da je stvorena na Božju sliku, ima naravno pravo biti od drugih priznata slobodnim i odgovornim bićem. Stoga pravo na slobodu djelovanja zahtjev je neodvojiv od dostojanstva ljudske osobe, i to posebno na području morala i religije, te to pravo mora biti građanski priznato i zaštićeno u granicama općeg dobra i javnog reda, budući da je nužno da se svim građanima i vjerskim zajednicama (religijama) prizna pravo na slobodu u vjerskoj stvari i da se ono poštuje.³⁵

Deklaracija o vjerskoj slobodi jasno nam ističe da se nikoga ne smije siliti da prihvati vjeru protiv volje, jer je čin vjere po samoj svojoj naravi dragovoljan (DH 10)³⁶, budući da Bog ljude zove da mu služe u duhu i istini, te ih zato taj poziv veže u savjesti, ali ih ne sili, a to nam se najviše očitovalo u Isusu Kristu (DH 11), koji je jednostavno pozivao na vjeru, ali nije nikoga silio.³⁷ Zato je svaki Kristov učenik dužan ne samo čuvati vjeru i od nje živjeti, nego i ispovijedati je te za nju otvoreno svjedočiti i širiti je, jer služenje i svjedočenje vjere nužni su za spasenje, kako nam naglašava i Drugi vatikanski sabor: „Trebalo da svi budu pripravnici priznati Krista pred ljudima i slijediti ga na putu križa za vrijeme progona, bez kojih Crkva nije nikada. (DH 14)“³⁸

³⁵ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, 450

³⁶ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. XII. 1965.), br. 10, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

³⁷ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. XII. 1965.), br. 11, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

³⁸ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, 465

Literatura

- 1) DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.
- 2) DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Nostra aetate. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanski religijama* (18. XI. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.
- 3) HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994.
- 4) Š. MARASOVIĆ, Sloboda i odgovornost, temelj kršćanskog ponašanja, u: *Crkva u svijetu*, 40(2005) 4
- 5) PAPINSKO VIJEĆE IUSTITIA ET PAX, *Kompendijsocijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005.
- 6) K. RAHNER- H. VORGLIMLER, *Teološki rječnik*, Đakovo, 2004.
- 7) J. RATZINGER, *Posljednje koncilsko zasjedanje*, Zagreb, 2008
- 8) T. STANCATI, Sloboda, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009.

...prava je sloboda upravo u služenju dobru i pravедnosti, a svaka zloupotreba slobode vodi u ropstvo zla i grijeha.